

‘Het dorp waar ik woon, ook ‘mijn dorp’? Zijn plattelandsgebieden (-en gemeenschappen) bedreigd?’

*Joost Dessen
Steunpunt Duurzame Landbouw (Stedula)*

Het platteland zit in een merkwaardige positie: enerzijds moet het voortdurend zijn eigen bestaansrecht verdedigen, anderzijds is het nog nooit zo ‘in’ geweest.

De voordracht vertrekt vanuit mijn eigen leefwereld: een jonge, hoogopgeleide tweeverdiener die bewust kiest om zich in een ‘boerendorp’ te vestigen. Wanneer echter wordt ‘het dorp waar je woont’ ook effectief ‘jouw dorp’? Welke dynamiek is er nodig opdat een dorp niet enkel een plaats is om te wonen, te leven en van de rust te genieten, maar ook om jezelf mee te vereenzelvigen, er te ‘behoren’?

De ondertitel van de voordracht werd door het IPO aangereikt als thema. Ze suggereert onbewust antwoorden op bovenstaande vragen.

‘Wordt het plattelandsgebied *bedreigd*?’ suggereert een erg defensieve benadering. Door wie bedreigd? Door ‘de verstedelijking’? Wederzijdse beeldvorming over stad en platteland wordt geïllustreerd met het concept van ‘de edele wilde’ (Ton Lemaire): ‘de ander’ is zowel aantrekkelijk als afstotelijk. In de duale relatie van een zwakkere en een sterkere neemt de zwakkere echter vaak de beeldvorming die de sterkere over hem heeft, over. Het gevaar is aldus niet denkbeeldig dat voortrekkers en beleidsmakers van het platteland een extern beeld gaan internaliseren, eerder dan te vertrekken van de endogene concepten van en beleving door de lokale actoren.

De benadering van het platteland als een *gebied* kan worden gelinkt aan het (ruimtelijke) discours van een externe actor: de beleidsmaker die prioriteiten moet leggen, de stedeling die op zondag gaat fietsen tussen de velden, de natuurbeweging die haar belangen verdedigt, de landbouworganisaties die een gebied willen afbakenen. Het platteland als *gemeenschap* (met enige schroom door het IPO tussen haakjes geplaatst), lijkt dan weer een (sociaal-cultureel) paradigma dat door de interne actoren zelf kan gehanteerd worden. *Ownership* en participatie zijn hierin belangrijke sleutelconcepten.

Een plattelandsgemeenschap is slechts dan dynamisch en duurzaam als ze authenticiteit en complementariteit kan verenigen. “Vernieuwing vanuit verankering” vat beide in een boutade: het platteland moet dynamisch zijn, innoveren, voortdurend evolueren, maar kan dat slechts zinvol/duurzaam doen indien het vertrekt vanuit de bestaande sociale, culturele, economische en ruimtelijke constellaties die vanuit het verleden hebben vorm gekregen.

De voordracht eindigt met een aantal suggesties naar het beleid, en inzonder naar het Bestuurlijk Overleg van het IPO. Vooral de betrokkenheid van lokale actoren in alle fasen van het proces, en niet enkel in de latere fasen, moet het belang van *ownership* en participatie in de praktijk realiseren.

Vervagende grenzen tussen stad en platteland

Luk Bral

Administratie Planning en Statistiek

Uit de plattelandsindicatoren blijkt dat de plattelandsgemeenten en hun inwoners weinig afwijken van de doorsnee Vlaamse gemeente en de doorsnee Vlaming. Ontgroening en vergrijzing zijn fenomenen die zich in gans Vlaanderen voordoen. Enkel de grootsteden en hun randgemeenten vertonen een licht afwijkend patroon. Plattelandsgemeenten tellen proportioneel wel minder alleenstaanden.

Het aanbod aan sociale woningen en de woningkwaliteit is in plattelandsgemeenten lager dan elders. Dat de grond- en woningprijzen in het dicht bevolkte Vlaanderen de pan uit rijzen is algemeen gekend. Het verwerven van een grond of een huis in een plattelandsgemeente is vandaag nog steeds iets goedkoper, al zijn de prijzen hier fors aan het stijgen dan in heel wat andere gebieden.

De suburbanisatie zet zich in Vlaanderen verder door. Open ruimte wordt aan een sneltreinvaart ingenomen, ook in landelijke gemeenten. De voorbije twintig jaar is in gans Vlaanderen de oppervlakte voor wonen met meer dan de helft toegenomen. De stijging is het hoogste in het buitengebied en het kleinstedelijk provinciaal gebied. Maar ook in typisch landelijke gemeenten ligt de groei iets boven de vijftig procent. Landelijke gemeenten leveren vooral akkerland en grasland in. Ze krijgen er wel meer recreatie- en sportterreinen bij, al is de aangroei minder sterk dan in andere gebieden.

Armoede is nog steeds een overwegend stedelijk fenomeen. Zo tellen plattelandsgemeenten proportioneel minder leefloners en kansarme kinderen. Het aantal landbouwers mag dan al fors teruglopen, zowel in de secundaire als dienstensector trekken plattelandsgemeenten relatief meer banen aan. Opmerkelijk is de hoge werkzaamheidsgraad in plattelandsgemeenten. Enkel in de grootstedelijke rand ligt deze hoger.

Ook naar voorzieningen (basismobiliteit, rusthuizen, gezinszorg, artsen, ...) scoren plattelandsgemeenten relatief goed. Globaal genomen zijn inwoners van plattelandsgemeenten niet meer of minder tevreden over de gemeente en de buurt waar ze wonen. Stadsbewoners klagen het meeste.

Plattelandsontwikkeling

Karel Lhermitte

BB Consult - Landelijke Gilde

Deze tijd is gekenmerkt door transformaties, groot zowel in snelheid als in magnitude. Vlaanderen is één transformatielandschap. Om hierin wat ordening te brengen, één van de principes van overheidsbeleid, is gekozen om het 'platteland' te onderscheiden van de 'steden'¹. In beide categorieën kan er over 'ontwikkeling' nagedacht worden. De ingrediënten om deze ontwikkeling mogelijk te maken zijn de fysieke stromen (netwerken), de vlakken², de actoren³, het doel en de strategie en de (regio)marketing. (In plannen voor stedelijke ontwikkeling zijn de vlakken minder prominent.)

In Vlaanderen is het platteland op te delen in een mozaïek van plattelandsgebieden. Zo'n apart gebiedje evolueert op zijn eigen tempo en binnen zijn mogelijkheden. Vooral de 'toegankelijkheid' en de 'aantrekkelijkheid' van een gebied zijn (subjectieve) kenmerken om verschillen te zien tussen de onderscheiden plattelandsgebieden. Het is bijna vanzelfsprekend dat landelijke gebieden dicht bij steden (= peri urbaan) sterker evolueren dan verder afgelegen gebieden. Deze peri-urbane landelijke gebieden worden door de nieuwe Europese Verordening voor Plattelandsontwikkeling als een aparte categorie opgenomen.

De ontwikkeling van het platteland heeft te maken met het gedrag van actoren. Dit gedrag is in hoge mate onvoorspelbaar. Om beleidsmatig toch in zekere mate voorbereid te zijn, is het zinvol van scenario's op te stellen. Deze denkpijpen van mogelijkheden zijn beredeneerd en geven aan waar de marges liggen. Als invoer moeten de gemeten waarden uit de fysieke wereld en observaties over de populatie gebruikt worden, en (moeilijkste) omgezet worden naar een ruimtelijke verdeling. De oefening 'Landbouw op de Europese kaart' van Alterra is een mooi voorbeeld. Het lijkt zinvol om voor het Vlaamse platteland ook scenario's op te stellen.

Scenario's haken in op de dominante trends. Er zijn meerdere trends die het platteland in de toekomst mee zullen vorm geven, zowel passief als actief. Deze trends zoals de 'experience economy' beïnvloeden de bestaande private en collectieve functies waardoor het platteland in zijn geheel verandert.

Plannen voor plattelandsontwikkeling mogen niet stoppen met de stromen en de vlakken en de actoren in beeld te brengen. Zij moeten bewust regio marketing inhouden waarbij geweten is dat de 'afnemer' (consument, burger, belastingbetaler, bewoner, recreant...) kiest vanuit een 'waardebeoordeling'. Het doorgronden van dit gevoel (waardebeoordeling) om van daaruit aantrekkelijke, passende oplossingen te bedenken is de grote taak voor de plattelandsontwikkelaar⁴.

¹ In Europees jargon: 'policy area'

² Moeizame vertaling van 'spaces'.

³ Zowel de 'shareholders' als de 'stakeholders'.

⁴ Het summum voor een streek is het hebben van een 'brand' bijvoorbeeld Toscane.

Onderscheiden trends (+ onzekerheden)

Toenemend besteedbaar inkomen ==> McDonaldisering (wereldmerken)
==> huismerken, lokale markten (trust, story)

Individualisering ==> aantal huishoudens
==> pick & mix, one-to-one marketing

Zelfgekozen collectiviteit (thema) ==> tribale samenleving

Intensivering ==> Experience economy

Feminisering

Langer leven ==> support economy

After life? ==> attention economy, zingeving

Groei culturele diversiteit ==> nieuwe etnische, geografische, economische groepen

Nomadisch/flexibel werk ==> network society

Vadertje Staat wordt Moedertje Moderator

Contractmaatschappij

Aflopend aardolietijdperk

Duurzame waardecreatie ==> people, planet, profit

Informatisering dagelijkse leven ==> nieuwe bron ongelijkheid

Bedrijfsprocessen + ICT ==> ontbundeling van de keten

Gen- en Biotechnologie ==> medicalisering

Platteland als multifunctionele ruimte

*Hans Leinfelder
Universiteit Gent*

Vandaag is het Vlaamse beleid voor het platteland in de eerste plaats gericht op de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en de agrarische structuur. Deze afbakening past binnen een discours dat, reeds sinds de opmaak van de gewestplannen, het beleid als het ware domineert: stad en platteland worden beschouwd als afzonderlijke eenheden; steden moeten worden versterkt en het platteland moet worden gevrijwaard van stedelijke functies. Dergelijk monofunctioneel landbouwers- of natuurplatteland bestaat echter niet meer in Vlaanderen. In verstedelijkend Vlaanderen zijn en worden andere functies (wonen, recreatie, bedrijvigheid, ...) immers veel structurerender voor de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van het platteland dan natuur, bos of landbouw.

Niet alleen is het daarom relevant de gevolgen van andere discourses op de relatie tussen stad en platteland in te schatten: wat als netwerken tussen activiteiten, of bodem, water en reliëf, of de identiteit van plekken veel bepalender worden voor de ruimtelijke ontwikkeling dan het artificieel willen scheiden van stad en platteland?

Daarnaast lijkt het minstens even interessant een actuele sociaal-culturele opgave voor het platteland te formuleren als alternatief voor de naoorlogse moderniseringsopgave voor de landbouw en de natuurconserveringsgedachte uit de jaren 1970.

Volgens het Witboek Stedenbeleid van de Vlaamse overheid bestaat de grote maatschappelijke uitdaging voor de Vlaamse steden erin te leren samenleven op basis van verschil, veeleer dan op basis van gemeenschappelijkheid. Deze sociaal-culturele opgave voor het stedenbeleid lijkt evenzeer toepasbaar op het plattelandsbeleid. Er is ook op het platteland behoefte aan (hernieuwde) ontmoetingen tussen en kennisname over de vele subculturen die het platteland telt (landbouwers, stedelijke recreanten, bewoners, ...). Het platteland speelt trouwens vandaag al voor de verstedelijkende samenleving de rol van een soort publieke ruimte waar passanten (b.v. recreanten) de tijd nemen om te stoppen en kennis te nemen van andere maatschappelijke groepen (b.v. roomijs kopen bij boer). Het wordt nu tijd dat het beleid de traditionele boedelscheiding van de afbakening achterwege laat en nadenkt op welke manier zij dit idee van publieke open ruimte verder mee kan vorm geven. En de landbouwer? Die kan binnen deze perceptie als het ware de rol opnemen van "café-baas" of "parkwachter" en inspelen op respectievelijk bijdragen tot deze publieke ruimte.

Het platteland als economische vestigingsruimte Ruraal ondernemerschap als voorwaarde voor een vitale (plattelands)economie

Peter Cabus

Instituut voor Sociale en Economische Geografie (KU-Leuven)

De uiteenzetting heeft een ruimtelijk-economische invalshoek en zoekt naar de betekenis van de economie op het platteland en de samenstelling van die economie. Op die basis wordt er een model opgebouwd waar het ruraal ondernemerschap centraal staat, met de rurale ondernemer die mee investeert in de kwaliteit en de identiteit van het Vlaamse platteland.

Er zijn echter een aantal belangrijke voorafgaande vragen. Vooreerst is er de vraag hoe men in de literatuur denkt over de economie op het platteland. Een van de ontwikkelingsmodellen die past in de huidige mainstream is het zogenaamde neo-rurale ontwikkelingsmodel, welke uitgaat van het endogene sociaal-cultureel kapitaal.

Minstens even belangrijk is de vraag hoe de plattelandseconomie vandaag in het beleid aan bod komt en vanuit welke invalshoek. Deze vraag slaat zowel op het Europese beleid dat vooral gericht is op grote entiteiten landelijke gebieden, op landbouw en op achterstelling, als op het Vlaamse beleid. Dit laatste is in uitvoering van het Europese beleid eveneens sterk landbouwgericht en in het kader van het PDPO zijn er beperkte aanzetten tot verruiming. In het kader van het ruimtelijke ordeningsbeleid wordt economie restrictief en ad hoc benaderd. Een laatste essentiële vraag is of er wel nog sprake is van een Vlaams platteland. Als we hiervoor een Vlaams referentiekader hanteren, is er zeker nog sprake van herkenbaar en definieerbaar platteland.

Het is vanuit die vragen dat naar de plattelandseconomie wordt gekeken. Vooreerst mag gesteld worden dat de plattelandseconomie absoluut niet marginaal is. Vanuit dat standpunt alleen al verdient de plattelandseconomie voldoende en gepaste beleidsaandacht. Ten tweede is het zeker dat landbouw als economische sector er belangrijk is. Het is echter even zeker dat de industriële en diensten activiteiten er nog veel belangrijker zijn. Ten derde ligt het eigen endogene ondernemerschap op een hoog niveau, maar is het in Vlaanderen maar één helft van de verklaring voor de goede prestaties van de economie op het platteland. De tweede helft is de wisselwerking met de stedelijke gebieden, wat impliceert dat eerder dan een model van gescheiden werelden, een partnerschapsmodel noodzakelijk is.

Het model van ruraal ondernemerschap stelt plattelandsgemeenschap centraal met daarin een belangrijke rol voor de rurale ondernemer. Het model vertrekt van de ruime portefeuille aan economische activiteiten die er op het platteland, zowel in de kernen als in solitaire bedrijfsgebouwen is gevestigd. Binnen een door de overheid ontwikkelen plattelandsontwikkelingsstrategie, waarin convenanten tussen gemeenten of regio's en hogere overheden een rol kunnen spelen, moet de rurale ondernemer mee investeren in territoriale kwaliteit en culturele identiteit, wat met contracten tussen ondernemer en de overheid kan vastgelegd worden. Het is dus geen kwestie van veel of veel te veel, maar wel over het duurzaam stimuleren van een bestaande dynamiek met het oog op een vitale plattelandseconomie.